

Н. С. Татуревич
м. Житомир

ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ НАКАЗОВОГО СПОСОБУ

В системі дієслівних категорій англійської мови поняття імператива у мовознавстві часто ототожнюється з наказовим способом дієслова.

Мета нашої статті є спроба визначити диференційні ознаки наказового способу.

Наказовий спосіб є **об'єктом** нашого дослідження.

Предмет дослідження складають диференційні ознаки наказового способу.

Дослідження категорії способу є складним завданням, по-перше, через безліч розбіжностей у розумінні цієї лінгвістичної категорії та її ознак, по-друге, через наявність різних лінгвістичних точок зору при її аналізі. Проте, в основному, підходи до дослідження категорії способу базуються або на формальному або на семантичному принципах.

Прибічники формального підходу (Allen 1966; Jespersen 1968; Harsh 1968; Francis 1958; Turner 1980 та ін.) при аналізі способу звертають увагу на зовнішнє оформлення дієслівних форм та визначають лише синтетичні форми як ознаку маркеру категорії способу.

Представники семантичного підходу (Curme 1935; Leech 1983; Sweet 1955; Routsma 1926 та ін.) при аналізі способу ґрунтуються на значеннях, які передаються цією граматичною категорією. Кількість встановлених різними авторами способів дієслова залежить від ступеня узагальнення цих значень, що передаються формами способу. Основним критерієм під час вивчення категорії способу дієслова повинно бути, насамперед, урахування дієслівних форм, що реально функціонують у тексті.

Загально прийняте визначення категорії способу вказує на відношення дії (стану, процесу), вираженого формою дієслова (у структурі висловлення), до дійсності. Спосіб – словозмінна категорія дієслова, що виражає різного роду модальні відношення. В значенні категорії способу можна виділити два основних типи відношень: відношення дії до дійсності як реальне, і відношення дії до дійсності як нереальне. В основі протиставлення лежить ознака відношення дії до реальної дійсності, а саме вираження спонукання/ неспонукання до дії, де спонукання представлене неіндикативним способом (чиста форма історичного умовного Subjunctive I); неспонукання – індикативом [1: 134-135]. Більшість мовознавців вважають, що у

процесі морфологічних перетворень умовний спосіб формально збігається з індикативом [1: 248].

Відношення дії до дійсності як реального представлено категоріальною формою способу – індикативом (фактичним, реальним). Ця форма вказує на відношення до дійсності, фактичне здійснення його може в теперішньому, минулому або майбутньому відбуватися або не відбуватися, але дія позначається як здійснена і представляє дію як нейтральний у модальному відношенні факт [2: 114]. Загальноприйнятим є визначення А. Мейє, який визначає індикатив дієслова в індоєвропейських мовах як спосіб, що вказує, на здійснення/ нездійснення дії [3].

Проблема індикатива полягає в наступному: більшість мовознавців вважають його самостійним способом з одного боку, з іншого – існують погляди згідно яких узагальнена семантика індикатива об'єднує інші значення способу. У процесі морфологічних перетворень умовний спосіб (Subjunctive I) формально збігається з індикативом, наприклад, у сучасній англійській мові. На підставі цього Л. С. Бархударов пропонує розглядати ці форми теперішнього часу як єдину форму дійсного способу [1: 248].

До розгляду неіндикативних способів застосовують два основних критерії: 1) відношення дії до дійсності;

2) відношення мовця до дії.

До першого критерію належать способи: гіпотетичний, бажаний, оптатив (оптатив I та оптатив II), суб'юнктив, спекулятив (спосіб, що виражає сумнівність або нереальність) [4: 241, 251]. М. Я. Блох відносить сюди також ірреальний, недійсний, потенційний, кондиціоніліс, спектив (особлива форма суб'юнктив I) [5: 188].

За другим критерієм виділяють наступні способи: заборонний (прохибітатив, ветотив), спонукальний (юсив), наказовий (імператив), наказово-приблизний, застережливий, пермісив, дезидератив. Для вираження додаткових відтінків прохання і дозволу, О. С. Ахманова додає кон'юнктив, умовно-бажаний, умовний, деліберативний, умовний здивування [6: 249, 530].

Розглянемо зміст другої підгрупи. Спонукальний спосіб або прескриптив і юсив є рівнозначними термінами. О. С. Ахманова вважає юсив (умовляльне) спонукальним способом, Ж. Морузо також визначає юсив як умовну дієслівну форму, але для вираження наказу [7: 229].

За О. С. Ахмановою заборонне, або прогібітатив, ветатив також виражається насамперед формою імператива із запереченням у моделі прямого спонукування. Якщо розглядати категорію заборону як

функціонально-семантичне (або граматико-лексичне) поле, в ньому можна встановити різноманітні засоби вираження заборони, серед яких імператив із запереченням буде центральним елементом.

Наказово-приблизний спосіб не здатний функціонувати самостійно тому, що його ядерна форма з'являється тільки в специфічній дистрибуції.

Застережувальний спосіб, який також є не що інше, як імператив у сполученні із запереченням. Що стосується пермісива (дозвільного, допускового), похідного від латинського суб'юнктива, то цей відтінок значення експлікується різноманітними лексико-граматичними засобами в структурі висловлення.

Дієслівні форми в імперативі не мають часових показників, спонукання до дії, виражене вказаними формами завжди було закріплене за відрізком часу від моменту мовлення до певного моменту в майбутньому. Тобто, значення імператива може бути подано таким набором ознак:

1. модальність (нереальна);
2. волевиявлення (залежність від мовця);
3. комунікативність (спонукальність);
4. обов'язкова адресованість на слухача;
5. обов'язкова реакція слухача;
6. обов'язкова закріпленість у часі та у просторі [2: 119].

Отже, за своїм спільним значенням волевиявленням і функціонуванням у реченні імператив (наказовий спосіб) та оптатив (умовний спосіб) вживаються синонімічно, індикатив (дійсний спосіб) під впливом контексту також може функціонувати в якості синоніму цих двох способів. Проте, синонімія імператива й оптатива зумовлена їх внутрішніми причинами, то синонімія індикатива й імператива з оптативом викликана чисто зовнішніми умовами вживання цього способу, як особливостями самого речення, так і комунікативними завданнями всього тексту.

Диференційні ознаки наказового способу дають можливість стверджувати наявність синонімічних значень. Так, терміни прескриптив та юсив рівнозначні терміну спонукання. Прогібітатив, ветатив та застережувальний способи є синонімами імперативу із запереченням, тобто заборонному способу. Пермісивний (дозвільний, допусковий) відтінок значення може бути виражений різноманітними лексико-граматичними засобами в структурі висловлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бархударов Л. С. Очерки по морфологии современного английского языка / Л. С. Бархударов. – М.: Высш. школа, 1975. – 156 с.
2. Михайленко В. В. Парадигма імператива (на прикладі давньоанглійської та інших давньогерманських мов) / В. В. Михайленко. – Чернівці: Рута, 2001. – 303с.
3. Майе А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков / А. Майе. – М.: Госсоэкизд-во, 1938. – 510 с.
4. Воронцова Г. Н. Очерки по грамматике английского языка / Г. Н. Воронцова. – М.: Изд-во литер. на иностр. Языках, 1960. – 399 с.
6. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка / М. Я. Блох. – М.: Высшая школа, 1983. – 383 с.
7. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Сов. Энциклопедия, 1969. – 605 с.
8. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов / Ж. Марузо. – М., 1960. – 436 с.

М. О. Фант
м. Житомир

ОСОБЛИВОСТІ ПОЄДНАННЯ КЛАЗ В РАНЬОНОВОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКИХ СКЛАДНИХ РЕЧЕННЯХ ЧАСУ

В раньонововерхньонімецьких текстах досить часто виникає протиріччя між логіко-семантичними та формально-синтаксичними відношеннями між клаузами.

Такі протиріччя можна пояснити дихотомією писемної формалізованості з одного боку, яка почасти вимагала нанизування великої кількості клауз в одну поліпредикативну єдність, що було особливо характерним для правових та нормативних, а також фахових текстів, та природнім розвитком думки з іншого, який для підвищення ясності вимагав лінійності викладу подій.

Окремі вчені називають подібні масивні структури не «реченням», а «періодом» (Periode), вказуючи на їх проміжний характер між реченням в сучасному розумінні та дискурсом. В структурно-текстовому плані вказані конструкції відповідають абзацу [3: 155-157]. Їх можна вважати безпосередньою структурною частиною мовлення. Періоди характеризуються естетичним, епістемічним та рецептивним фокусом [8: 189-190].

Під впливом вказаної дихотомії могли також виникати синтаксичні структури, які відповідали ментальній послідовності в більшій мірі,